

PILETISTÄ ÄLYKORTTIIN

Juhani Heikkilä

Tässä kirjoituksessa pääpaino on yksityisen linja-autoliikenteen lippujärjestelmän ja erityisesti matkailijoille tarkoitettujen lippujen pääpiirteittäisen kehityksen tarkastelussa.

Lippujen kehittämisessä on tavoitteeksi eri aikoina asetettu seuraavia piirteitä: lippujen saatavuuden helppous, matkustuksen ympäristöystävällisyys, lippujen kelpoisuuden maantieteellinen laajuus ja kelpoisuus eri joukkoliikennevälineissä. Lisäksi huomiota on kiinnitetty lippujen ostoehtoihin, kilpailukykyisiin hintoihin sekä lippujen lukijalaitteiden käyttövarmuuteen, nopeuteen ja käytön helppouteen.

Piletit

Linja-autoliikenne Suomessa alkoi kehittyä 1920-luvulla. Ensin matka maksettiin suoraan kuljettajalle ilman erityistä matkalippua tai vastakuuttia. Yksityisen linja-autoliikenteen lippuja on vuodesta 1933 alkaen myynyt keskitetysti Oy Matkahuolto Ab.

Eri joukkoliikennemuotojen yhteistyöllä on pitkät perinteet. Jo vuodesta 1947 alkaen kulkulaitosten ja yleisten töiden ministeriön määräämiä aikataulukokouksia on pidetty. Kokouksiin osallistuneet linja-autoliikenteen, rautatiehallituksen ja postilaitoksen edustajat työskentelivät yhdessä yhtenäisen liikenneverkoston parantamiseksi ja matkustusmukavuuden lisäämiseksi sovittamalla toisiinsa linja-autojen ja junaliikenteen aikatauluja.

Vuodesta 1946 linja-autoasemilta on voinut vara-

ta tietyn istumapaikan miltä hyvänsä Matkahuollon asemalta lähtevään linja-autoon. Matka- ja paikkalippujen saatavuus parani nopeasti. Vuoden 1946 lopulla Matkahuollolla oli jo asematoimistoja 213 paikkakunnalla.

Tietyn matkan matkustamiseen tarkoitettujen, eri yrittäjien liikennevälineissä käyvien sarjalippujen (10, 25 tai 50 matkaa) käyttö alkoi Suomessa 1950-luvun puolivälissä ja loppui 1998 älykorttien yleistyessä linja-autoliikenteessä noin 10 vuotta kestäneen kehittely- ja kokeiluvaiheen jälkeen.

Sarjalippuja saattoi ostaa Matkahuollon linja-autoasemilta ja asiamiespisteistä, jotka yhdessä kattoivat lähes koko Suomen. Sarjalippuniteeseen nidottiin 10, 25 tai 50 kutakin matkaa varten kuljettajalle irroitettavaa lippua, johon kuhunkin lipukkeeseen oli lävistetty rei'itys osoittamaan matkan lipun arvoa. Suurin alennus 30 % kohdistui 50 matkan sarjalippuun, joka pääasiassa oli tarkoitettu työmatkaliikenteeseen ja oli voimassa kerrallaan runsaan kuukauden.

Reikälävistettyjen sarjalippujen osalta ajoittain huomattiin myös vilpintekoyrityksiä, joissa halvalle matkalle ostettuja lippuja oli manipuloitu peittämällä lipun reikiä ja lävistämällä uudet reiät, jotka oikeuttivat kalliimpaan ja pidempään matkaan.

Sarjaliput palvelivat työmatkaliikenteen lisäksi yli 40 vuoden ajan esimerkiksi lomakuukauden aikana myös matkailuliikennettä sarjalippujen soveltuessa matkustamiseen tietyn matkan eri liikenteenharjoittajien busseissa lähes koko Suomen alueella.

Älykortit

Matkahuollon matkakortit

Pienimuotoinen kehittämishanke älykortin käytöstä joukkoliikenteessä aloitettiin Matkahuollossa jo 1980-luvun jälkipuoliskolla ensimmäisten kokeilujen joukossa koko maailmassa. Kotkassa otettiin kokeellisesti käyttöön vuonna 1992 ensimmäiset kaupunkiliikenteen älykorttiliput kahdella linjalla Onni Vilkas Oy:n ja Jyrkilä Oy:n busseissa.

Älykortti (sirukortti, toimikortti) on pieni, luotokortin kokoinen muovikortti, johon on upotettu tietokonesiru käyttöjärjestelmineen ja sovelluksineen. Älykortin käyttöönotto on matkustajalle helppoa. Kortin voi ostaa ja siihen voi ladata useaan kertaan matkustusaikaa tai rahallista arvoa linja-autoasemilla, julkisen liikenteen palvelupisteissä ja sopimuksen tehneissä liikkeissä ja palvelupisteissä, esimerkiksi R-kioskeissa.

Samaa älykortia voidaan käyttää eri liikennemuodoissa, kuten linja-autoissa, junissa ja takseissa. Ainoa edellytys on, että kulkuneuvo on varustettu älykortin lukijalla. Tietotekniset taustajärjestelmät huolehtivat siitä, että korvaus matkasta ohjautuu matkan tarjoajan identifioinnin jälkeen oikeassa suhteessa kullekin kuljetusketjuun osallistuneelle palvelun tuottajalle.

Järjestelmien pohjautuessa standardoiduille älykortteille sen laajentaminen muihin palveluihin, esimerkiksi kunnallisiin paikoitus-, kirjasto- ja urheilupalveluihin, on ollut helppoa. Kuntasovelluksissa terveydenhoidon ja sosiaalisektorin kuljetuksissa on voitu hyödyntää älykorttipohjaisia clearing-sovellutuksia kunnallisten kuljetustukien kohdentamisessa ja osuuksien maksamisessa. Järjestely on osaltaan lisännyt joukkoliikenteen käyttöä kuntasektorilla.

Useimmissa pankkikorteissa on nykyään sirun lisäksi jo aiemmin käyttöön otettu magneettiraita. Älykortti on magneettijuovakorttia selvästi turvallisempi ja soveltuu erilaisten lipputuotteiden joustavaan käyttöön ottamiseen ja ehtojen muuttamiseen.

Älykorttien myynti-, clearing- ja tiedonsiirto-ohjelmien ja ns. turvamodulin valmistuttua alkoi Nurmijärven Linja Oy:n ensimmäinen valtakunnallinen älykortin asiakaskokeilu välillä Nurmijärvi-Helsinki vuonna 1995. Kokeiluvaiheen jälkeen valtakunnallinen älykorttijärjestelmä otettiin käyttöön vuodesta 1996 alkaen.

Vuonna 2000 käytössä oli yksityisessä linja-autoliikenteessä jo 350.000 älykorttia. Älykorteilla tehtyjen matkojen määrä nousi 34,8 miljoonasta

matkasta vuonna 2001 jo 36,4 miljoonaan matkaan vuonna 2010.

Erilaiset valtakunnalliset lipputuotteet ladataan Matkahuollon ja sen sopimuskumppanien palvelupisteissä etäluettavalle tai kontaktiluettavalle matkakortille.

Arvolippu

Matkahuollon arvolippua voi käyttää kaikissa busseissa lukuunottamatta pääkaupunkiseudun, Tampereen ja Turun paikallisliikennettä. Arvolipulle voi ladata korkeintaan 250 euroa. Arvo vähenee tehtyjen matkojen mukaan.

Bussipassi

Lomamatkustukseen tarkoitettu Bussipassi (voimassa 7 tai 14 päivää) ladataan Matkahuollon matkakortille. Se otettiin yksityisessä linja-autoliikenteessä käyttöön vuonna 2006.

Juna-Bussilippu

Juna-Bussilippu on yhteislippu juna- ja bussimatkalle. Lippu on voimassa vain tietyillä yhteysväleillä ja tietyissä vuoroissa. Juna- ja bussiosuus myydään aina samanaikaisesti. Näitä lippuja myydään VR:n asemien lipunmyynnissä ja Varkauden Matkahuollossa.

Laiva-Bussilippu

Laiva-Bussilippu on bussiliityntälippu, joka liittyy Viking Linen laivoilla Helsingin ja Turun satamasta tehtyihin maksullisiin risteily- ja reittimatkoihin. Lippua ei voi käyttää Tallinnaan suuntautuviin reit- ti- ja risteilymatkoihin.

Bussilippu ulkomaille

Matkahuollosta voi myös ostaa matkalippuja tai tehdä varauksia maarajan yli Pohjois-Norjaan tai Venäjälle liikennöiviin linja-autovuoroihin, samaten Baltiaan ja sitä kautta muualle Eurooppaan tarjolla oleviin yhteyksiin.

Nettilippu

Nettilippu on internetistä ostettava ja tulostettava bussilippu, joka on voimassa lippuun kirjoitettuna päivänä ja lippuun merkityssä vuorossa. Se on ostettava viimeistään lähtöä edeltävänä arkipäivänä.

Vuosilippu

Vuosilippu ladataan Matkahuollon matkakortil-

le ja se sisältää 44 tai 22 yhdenmittaista matkaa. Vuosilippu on voimassa yhden vuoden ostopäivästä. Lipulla voi kerrallaan maksaa useamman henkilön matkan. Lipuissa on 15-50 %:n alennus. Se ei sisällä bussin vaihto-oikeutta.

ExpressBussit

Valtakunnallinen pikavuorojärjestelmä, johon kuuluu toistakymmentä bussiyrittäjää, tarjoaa mm. yhteydet suoraan Helsingin ja Turun matkustajastamiin sekä yli 100 lentoasemavuoroa eri puolilta Suomea Helsinki-Vantaan lentoasemalle. Express-Busseissa käyvät Matkahuollon liput, joita myyvät myös ExpressBussi-yrittäjät.

Vuodesta 2007 alkaen matkalippuja myytiin myös 720:ssä R-kioskissa ja matkahuoltopalveluita välitti yli 2.000 liikeyritystä. ExpressBussien lippujen myynti alkoi internetissä.

Vuoden 2009 lopulla voimaan tullut joukkoliikennelaki edellytti bussiliikenteessä siirtymisen liikenneluvista liikennöintisopimuksiin. Muuttuneet sopimukset ja lipputuotteet otettiin käyttöön vuoden 2010 loppuun mennessä. Uudistuksen seurauksena Matkahuollon lippujärjestelmään luotiin 600 uutta lipputuotetta. Muutoksen seuraukset vaikuttivat noin 100.000 matkustajan matkakorttiin.

Matkahuollon uusi clearing-järjestelmä valmistui vuoden 2011 loppuun mennessä.

Matkailuliikenteelle välttämättömien aikataulupalveluiden sisältö ja saatavuus paranivat edelleen vuonna 2011. Matkahuollon aikataulut ovat mm. saatavissa internetistä sekä kaupunki- ja seudullisista reittioppaista. Aikataulutietojen kasvava kysyntä on perustunut tietojen luotettavuuteen ja sisällön kattavuuteen. Uuden karttapalvelun avulla haluttu pysäkki saadaan näkyviin suoraan kartalle. Tämä auttaa erityisesti uusille alueille suuntaavia matkustajia.

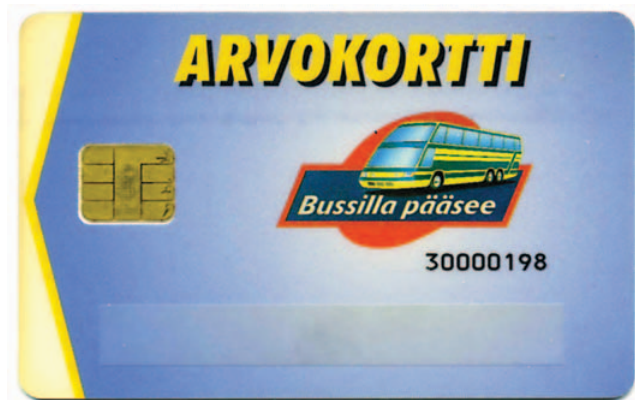
Helsingin Seudun Liikenteen (HSL) matkakortit

Vertailun vuoksi voidaan todeta, että pääkaupunkiseudun liikenteessä HSL:n (aikaisemmin YTV) alueella älykortti otettiin käyttöön vuonna 2001 Helsingin, Espoon, Vantaan ja Kauniaisten liikenteessä.

Matkakortti on tyypiltään etäluettava, langaton radiotaajuuskortti, joka on nopeasti luettavissa ja siten edistää matkustamisen mukavuutta ja suju-

Matkahuollon paperinen sarjalippu vuodelta 1993

Kotkan kaupunkiliikenteessä 1980-luvun lopulla käytetty arvokortti

vuutta sekä säästää matkustusaikaa.

Matkakortti kelpaa bussissa, raitiovaunussa, metrossa, lähijunaliikenteessä ja Suomenlinnan lautalla. Kortti sisältää vaihto-oikeuden kulkuvälineestä toiseen¹.

HSL:n matkakortteja nykyään ovat arvolippu (5-400 €), kausilippu (14-366 päivää) sekä lippu kehyskuntien asukkaille: Hanko, Hyvinkää, Inkoo, Järvenpää, Karjalohja, Karkkila, Kerava (2006), Kirkkonummi (2007), Lohja, Mäntsälä, Nurmijärvi, Pornainen, Pukkila, Raasepori, Riihimäki, Sipoo, Siuntio, Tuusula ja Vihti sekä vuoden 2012 alusta Sipoon liikenteessä.

¹ Toimittajan lisäys: Syksyllä 2012 uutisoitiin yhdenoista kaupungin suunnitelmasta ottaa käyttöön yhteinen matkakortti, jonka vaikutuspiiriin kuuluisivat Hämeenlinna, Joensuu, Jyväskylä, Kuopio, Lahti, Lappeenranta, Oulu, Pori, Tampere, Turku ja Vaasa (mahdollisesti myös Kotka, Kouvola ja Seinäjoki). Järjestelmä voitaisiin ottaa käyttöön jo keväällä 2014. Myöhemmin myös Helsinki ilmaisi halukkuutensa osallistua hankkeeseen. Lopullisena tavoitteena olisi koko maan kattava yhteinen matkakortti.

VR:n junalipuista

Matkailuliikenteen tarpeisiin lähiliikennelippujen lisäksi VR myy asemillaan ja internetin kautta mm. auto-junapaketteja, sarjalippuja (10 ja 30 matkaa), kausilippuja (14-365 vrk) sekä laiva-junalippuja yhteistyössä Tallinkin, Siljan ja Viking Linen kanssa.

Lähes 100 vuotta linja-autoliikenteessä ja 150 vuotta junaliikenteessä tapahtuneen kehitystyön myötä joukkoliikenteen lippujen asiakaslähtöisyys, saatavuus, maantieteellinen kattavuus ja kelpoisuus eri joukkoliikennevälineissä ovat kehittyneet merkittävästi. Lipputyyppejen kirjo on jo niin suuri, että matkalle aikovan ongelmaksi alkaa muodostua kuhunkin tarpeeseen sopivan lipputyypin löytäminen.

Merkittäviä haasteita on edelleen eri liikennevälineissä saman matkan aikana kelpaavien, yksinkertaisten ja edullisten lipputuotteiden kehittämisessä.

Edellä mainittujen tahojen lisäksi on eri liikennemuotoja hyödyntävien matkojen suunnitteluun ja toteuttamiseen ammattimaista apua tarjolla myös maamme kaikilla matkatoimistoilla. Toisaalta nykyään internetin kautta on entistä helpompaa tutustua itsekin matkakohteisiin ja selvittää tarvittavien lippujen saatavuutta. Matkan huolellinen suunnittelu tarjoaa parhaimmillaan miellyttäviä nettitutkimusmatkoja ja itse matkaan liittyvien odotusten täyttymisen mahdollisimman hyvin ilman turhia pettymyksiä.

Hyvää, mukavaa ja ympäristöystävällistä joukkoliikennematkaa!

Lähteitä:

Kurkinen Jari: "Euroopan parasta bussiliikennettä."

Linja-autoliitto 80 vuotta, Matkahuolto 75 vuotta. 2008.

The Finnish Academies of Technology, Finpro, Tekes, Sitra: "High Technology Finland". 2001.

Viitaniemi Matti ja Mäkelä Aarne: "Suomen linja-autoliikenteen historia.", Linja-autoliitto r.y. 1978.

Juhani Heikkilä

Kauppat maist

Vuodesta 1997 yrittäjä ja konsultti Efficio Oy:ssä (joukkoliikenne) ja Siglo Oy:ssä (kiinteistöhallinto ja AKHA ry:n hallitusammattilaistehtävät)

Oy Matkahuolto Ab:n hallintojohtaja 1983-97